

LUND UNIVERSITY

En öppen stad, en ej befästad

Hörnqvist, Magnus; Lund Hansen, Anders; Pettersson, Hanna; Unsgaard, Olav; Wennerhag, Magnus

Published in:
Fronesis

2005

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Hörnqvist, M., Lund Hansen, A., Pettersson, H., Unsgaard, O., & Wennerhag, M. (2005). En öppen stad, en ej befästad. *Fronesis*, (18), 8-19.

Total number of authors:

5

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Magnus Hörnqvist, Anders Lund Hansen, Hanna Pettersson, Olav Unsgaard och Magnus Wennerhag

En öppen stad, ej en befästad

De kanske bästa bilderna av staden har förmedlats via filmen. Den tyska stumfilmens storhetstid under 1920 och 30-talet skildrar till stor del stadens vidrighet, lockelser och farliga synd. Komplexiteten, smutsen, värmen och kriminaliteten i en av Syds växande megastäder finns också i det brasilianska mästerverket *Guds stad*. Den nyliberala stadspolitiken kanske bäst porträtteras i Ridley Scotts framtidssaga *Bladerunner*, med en stad fylld av övervakning, alienation och företagsägt stadsrum. Ständigt tycks stadens myriader av möten och korsande flöden

framstå som en omöjlighet, nära sitt sammanbrott.

Trots detta är vår tid urbanitetens epok. Människor vill komma till staden. Utflytningen från landsbygd till stad tycks vara en social omvandlingsprocess utan ände. I dagens Sverige bor 84 procent av befolkningen i städer.¹ På tvåhundra år har förhållandet mellan stad och landsbygd nästan vänts i sin motsats. I början av 1800-talet bodde enbart sju procent av den svenska befolkningen i städer. Den urbaniseringsprocess som sedan skedde, främst mellan 1860 och 1970, strukturerade om det sociala land-

skapet så att stadsboende blev det normala. Någon gång under 1930-talets början passerade antalet stadsboende landsbygdens befolkning. Denna centraliserande dynamik har dock inte upphört. Även om urbaniseringen sedan 1970 har minskat i omfattning, skapar avfolkningen av landsbygden fortfarande stora problem som ingen regionalpolitisk satsning i grunden tycks rucka på.

Det som händer i Sverige för 70 år sedan händer i dag på global nivå. Under 2005 beräknas antalet människor som bor i en stad någonstans i världen passera det antal som bor på landsbygden. Och det är inte i Nord som den största tillväxten av stadsbefolkningar sker, utan i Syd. Bilden av Syd som det rurala, jordbrukshushållande och efterblivna – i kontrast till bilden av Nord som det urbana, industriella och i utveckling stadda – känns allt mer förfelad. Det är i Syd som de verkligt stora städerna formligen exploderar fram. São Paulo, Mumbai, Shanghai, Delhi, Jakarta, Lagos, Mexico City är några av de städer som 2015 beräknas ha fler än 10 miljoner invånare.

Men denna omkastning innebär inte en utvecklingsväg som följer det sätt på vilket storstäder i Nord växte fram. Det paradoxala för storstäderna i Syd är dock – vilket Mike Davis målande hävdar i detta *Fronesis*-nummers första text – att det inte alltid är industrialiseringen som driver fram urbaniseringen. Om storstäders framväxt tidigare har berott på stora industrianhopningar, som dragit till sig arbetskraft från mindre städer

och landsbygd, tycks de snabbast växande stor- eller megastäderna i Syd näras av en bräcklig informell sektor.

Denna utveckling av en »informaliserad« sektor på arbetsmarknaden – med lågbetalda och osäkra tjänstearbeten – är inte något som enbart sker i Syd. Det som tycks karaktärisera västvärldens metropoler är just framväxten av denna typ av arbeten, samtidigt som industrijobben är på tillbakagång. Framväxten av en många gånger rasifierad och könad arbetsmarknad hänvisar till staden nyanlända arbetare (ofta immigranter) till allt ifrån »hushållsnära tjänster« och falafelställen, till prostitution och andra »arbeten« inom den informella sektorns skuggzon. Samtidigt blir förekomsten av dessa tjänster – åtminstone de lagliga – en viktig del i samma storstäders profilering som moderna och mångkulturella, i jakten på ett skatteintäktsgenererande, välutbildat och kosmopolitiskt elitskikt bland tjänstearbetarna. Ett symbiotiskt och djupt ojämnt förhållande mellan olika grupper i staden etableras, som en reaktion på och del av den ökade globala rörligheten av kapital, varor och människor.

Även på andra sätt tycks storstäderna i det rika Nord påverkas av globaliseringen. Med hänvisning till sina roller som lokala och regionala tillväxtmotorer och uppkopplingspunkter på ett globalt ekonomiskt nätverk tycks de allt mer frigöra sig från sina nationella kopplingar, för att likt medeltidens stadsstäder leva sitt eget liv. Även om

1. Städer definieras enligt SCB (varifrån statistiken är hämtad) som tätorter med fler än 10 000 invånare.

nationalstatens roll fortfarande är betydande, blir dessa sammanhopningar av människor, kapital och infrastrukturer allt viktigare för de globala ekonomiska flödena – och självmedvetenheten om detta faktum hos städernas makthavare växer i samma utsträckning. Städer konkurrerar med andra städer om att attrahera kapital och »rätt sorts« arbetskraft, snarare än som förr, då nation stod mot nation. Staden blir ett varumärke som ska säljas in på städernas marknad. Desperata stadsfullmäktigeledamöter letar efter en lämplig profil åt just sin stad. I linje med ekonomen Richard Floridas »Gay Index« tas kartor med hippa klubbar, affärer och barer fram. Inte främst för att stärka homo-, bisexuella och transpersoners rättigheter i stadsrummet, utan för att det ökar konsumtionen och attraherar turister – och därmed genererar tillväxt.²

Pådriven av den globaliserade kapitalismens logik förändrar och fördjupar stadens nya arbetsdelning de klassmässiga orättvisorna. Samtidigt märks andra processer, som en del av samma helhet, fast inifrån själva städerna, som också bidrar till ökade klassklyftor. En dubbel politik växer fram, vars ena syfte är att attrahera och kvarhålla välutbildade och tillväxtgenererande grupper. Politikens andra sida handlar om dem som inte – åtminstone på något synligt sätt – genererar tillväxt, om dem som traditionellt

har belastat välfärdsbudgetarna. Men när lägre kommunalskatter blir ett konkurrensmedel för att attrahera högvärdeskapande arbetskraft, måste andra medel än välfärd till för att upprätthålla ordningen bland de lägre klasserna. Skapandet av gränser inom staden, för att hålla de potentiellt farliga, mindre bemedlade grupperna på lämpligt avstånd, är ett sådant – exempelvis i form av *gated communities*. Ökad användning av kamerabevakning är ett annat.

I städer som New York ser vi hur åtskilliga filmduksfantasier om städer i upplösning blir mer och mer verkliga, genom nolltoleranspolitik mot fattiga och minoritetsgrupper kombinerat med olika åtgärder som skapar nya fysiska, mentala och klassmässiga gränser i staden. Om den medeltida stadens stadsmurar kunde stänga ute barbarerna, måste dagens murar konstrueras på ett annat sätt. Dagens barbarer är ju samtidigt de som behövs för att utföra den växande andelen tjänstarbete i staden; de kan alltså inte stängas ute rent fysiskt. De strömmar av immigranter som, ofta utan tillstånd, söker sig in i städerna bidrar till ett allt ökande utbud av relativt billiga tjänster. Trots denna viktiga ekonomiska roll osynliggörs detta skikt av befolkningen, samtidigt som man inte offentligt erkänner de usla arbets- och livsförhållandena som ett grundläggande problem. Det är viktigt att inte

skrämma bort den urbana cityhoppande medelklassen som ständigt är på jakt efter rätt typ av exotism och rätt typ av upplevelser.

Vi behöver inte lämna vårt eget land för att se stråk av en liknande utveckling, om än i mindre skala. Även här ser vi hur politiker i storstäder, parallellt med försöken att attrahera de välbeställda, söker kontrollera flödena av »överflödiga« människor till och inom staden. Malmö s-kommunalråd Ilmar Reepalus propå om att tillfälligt stoppa invandringen till kommunen, kombinerat med förslag om ökad kamerabevakning och ökade polisiära insatser, ligger väl i linje med politiken från andra sidan Atlanten. Att samtidigt samma kommun skär ner på traditionellt ordningskapande välfärdsfunktioner som fritidsgårdar i problemområden, pekar än mer på denna logiks funktionssätt.

Vi tycks se framväxten av en ny stadspolitik, som i mycket skiljer sig från den välfärdsstatliga politik som växte fram under den tid då nationalstaten var en mer sluten enhet. Många av de välfärdsinstitutioner som skapades i Sverige under 1900-talet växte fram som ett svar på den rotlöshet och sociala oro som urbaniseringen innebar för de människor från landsbygden som staden drog till sig. Först genom folkrörelser, och sedan genom social ingenjörskonst, kunde såväl fattigdom och misär utrotas som nya gemenskaper och sociala nätverk skapas. I dag ersätts dessa institutioner av mindre kostsamma åtgärder för att upprätthålla ordningen. I stället för inkludering och

utjämning, blir uteslutning, skapande av skillnader och kontroll de främsta sätten att skapa ordning. Om de senaste årtiondenas nyliberala ekonomiska politik främst tycks ha gett politisk-ekonomiska återverkningar på global och nationell nivå, ser vi hur framväxten av en ny stadspolitik innebär att ojämlikheterna tillåts sprida sig på lokal nivå.

Det är framväxten av denna nya stadspolitik, och dess globala förutsättningar och varianter, som detta nummer av *Fronesis* handlar om. Vi vill synliggöra mekanismerna för den produktionens dolda verkstad som länkar staden samman med den globala ekonomin. Utifrån teorier och aktuella exempel från såväl Sverige som övriga världen undersöker vi hur de nya formerna av stadsmarknadsföring, klass- och könsorättvisor, uteslutningar och kontrollmekanismer gör sig gällande. I kontrast till denna utveckling, kommer vi att diskutera andra möjliga vägar för hur den globalt integrerade staden skulle kunna formas – till ett projekt som inkluderar människor och utjämnar ojämlikheter. Om hur staden kan bli en plats där marknadsutbytet inte ställs i främsta rummet, utan där allemansrätten kan bli den princip som väller in från naturen, och spränger stadsmurarna.

* * *

Den radikala förståelsen av kapitalismen har ofta handlat om hur motsättningen mellan arbete och kapital utspelar sig mot en historisk fond, snarare än att placeras in i ett rumsligt samman-

2. I sin *The rise of the creative class* (2002), för Florida fram två olika index – »Gay Index« och »Bohemian Index« – som han menar är de bästa indikatorerna för regional tillväxt. Se <http://www.creativeclass.org>, för hur detta index används i praktiken.

hang och i relation till stadens dynamik. Visst finns det en »urban ådra« redan i exempelvis *Det kommunistiska manifestets* krassa konstaterande om att bourgeoisin »lagt landsbygden under stadens herravälde ... skapat kolossala städer ... och därigenom dragit en betydande del av befolkningen undan lantlivets förslöande inverkan.«³

Att såväl rumsliga som tidsmässiga variabler är oundgängliga om vi skall förstå kapitalismens utveckling, är en insikt som kulturgeografen David Harvey har varit betydelsefull för att föra in i såväl samhällsvetenskapliga som mer populära diskussioner. I dag är Harvey en av de främsta teoretikerna inom urbanstudiernas område och hans arbete har varit det enskilt viktigaste bidraget till humangeografins utveckling under efterkrigstiden.

I en intervju om varför han blev intresserad av urbana frågor, nämner han speciellt hur han – i samband med en undersökning av bostadsproblemen i Baltimore i USA – kom att intressera sig för Friedrich Engels tidiga essä om *Den*

*arbetande klassens läge i England*⁴ och dess beskrivning av bostadsproblemen:

...han skriver att bourgeoisin enbart hade ett sätt att hantera sina bostadsproblem – att flytta runt dem. När jag började att studera några av de förslag som fanns, handlade de om gentrifiering⁵, vilket i själva verket bara skulle flytta på folk och själva problemet... Om du skall kunna göra något åt detta problem, kan du inte göra det på ett sätt som bara flyttar på det. Om vi skall undvika att flytta på det, måste vi snarare lyfta grundläggande frågor om inkomstfördelning, rikedom och liknande, och självklart även om rasism, bostadsmarknaden, och så vidare... Jag citerade inte Engels, och alla tyckte att detta var en fantastisk insikt, och någon frågade mig »Var fick du det där ifrån?«. »Från Engels«, sa jag, och de frågade »Vem är det?«. »Tom Engels, den lokale kongressledamoten!«⁶

Utan att vara någon ortodox marxist, visar Harvey i sina arbeten⁷ hur skillna-

der och ojämlikhet mellan människor produceras i rummet. Han visar också den roll som kapitalackumulationens geografiska dynamik spelar för detta och för en ojämn geografisk utveckling. Den text vi publicerar i detta nummer av *Fronesis* introducerar grunddragen i de teorier av Harvey om staden och rummets betydelse som under senare tid fått större betydelse.

En grundläggande frågeställning i detta nummer är hur en global nyliberal ekonomisk politik är beroende av skapandet av en nyliberal stadspolitik. I de dominerande berättelserna om den globaliserade ekonomin brukar ett genomgående tema vara att platsen förlorar sin betydelse i och med kapitalets hyperrörlighet och ny informationsteknologi. En närmare titt på världens storstäder undergräver denna ideologi.

Saskia Sassen framhäver i sin text en förbisedd men grundläggande sida av globaliseringen, nämligen hur kvinnors migration innebär tillförsel av arbetskraft som kan ta över arbete som tidigare utfördes av västvärldskvinnor, huvudsakligen i oavlönad form. Det rör sig bland annat om vård av barn, hushållsarbete (eller »hushållsnära tjänster«, som det brukar kallas i den dagspolitiska debatten) och sexarbete. Det hyperrörliga kapitalet, som i allmänhet framställs som globaliseringens motor, skulle inte vara möjligt utan det lågavlönade tjänstearbete som sker i storstäderna. Sassen visar att kvinnors platsbundna arbete spelar en helt avgörande roll för tillväxten i de globala urbana

ekonomierna. Det skapar även tillväxt i kvinnornas skuldsatta hemländer, dit de skickar delar av sina inkomster. Orsaken till att detta inte innebär ökade förutsättningar för arbetarmakt – vilket historiskt sett har brukat uppstå i tillväxtsektorer – är kanske just att arbetskraften i dessa sektorer utgörs av en ständigt ökande mängd invandrade kvinnor.

Även Neil Smith tar sig an det han kallar »tesen om »geografins slut««. Nationalstatens förändrade roll medför i själva verket allt annat än geografins slut. Förändringarna i den globala ekonomin sedan 1970-talet medfört en omstrukturering av det Smith kallar skalor på vilka tjänster och varor produceras, reproduceras och organiseras. Städer har skalmässigt omvandlats till produktionscentra. Nationsgränserna har blivit mer porösa i förhållande till kapitalflöden, vilket har lett till att man på politisk nivå har försökt etablera regioner som alternativ till nationalstaterna. Regionerna är dock, enligt Smith, inte mer än något utvidgade urbana centra.

Ojämligheten i storstäderna framträder givetvis också på det rumsliga planet. Med hjälp av exemplet New York beskriver Lars Mikael Raattamaa hur nyliberalismen ohämmat kan komma till uttryck inom en sfär som karaktäriseras som »opolitisk«, nämligen arkitekturen. Även Mats Franzén beskriver, när han analyserar platsens politik, hur det urbana utrymmet produceras. Staden, i det här fallet Stockholm, återspeglar på ett mycket konkret plan den globaliserade ekonomins ojämlika geografi.

3. Karl Marx och Friedrich Engels, *Kommunistiska manifestet* (1848/1986), s 16.

4. Friedrich Engels, *Den arbetande klassens läge i England* (1844/1983).

5. Från engelskans *gentrification*. Brukar användas för att beskriva processen som sker när medelklassen börjar flytta in i traditionella arbetarklassområden, oftast i innerstaden. Statushöjningen, de ökade investeringar i byggnation, det ökade marknadsvärde och de ökade priser som detta innebär för området, brukar ofta i sin tur innebära att den arbetarklass som ursprungligen bodde där tvingas att flytta från området.

6. Intervju från 2004, citerad på <http://globetrotter.berkeley.edu/people4/Harvey/harvey-con0.html>

7. Se exempelvis *Social justice and the city* (1973), *The limits to capital* (1982) och *Spaces of capital* (2001).

De effekter som övergången från fordism till postfordism får för staden kan kanske inte illustreras bättre än genom exemplet Malmö. Den gamla genuina industristaden konstrueras om till dynamisk kunskapsstad, och dagens urbana arbetarklass – till stor del bestående av invandrare – blir ett problematiskt undantag som hanteras genom repression. Dalia Mukhtar-Landgren analyserar marknadsföringen av kunskapsstaden Malmö, som avser att locka till sig höginkomsttagare som kan få den kvalificerade tjänstesektorn att blomstra. Hon ställer denna marknadsföring mot dess baksida – Malmös kommungensamma handlingsprogram »Välfärd för alla«, vars syfte är att hantera det störningsmoment som stadens fattiga (invandrare) tycks utgöra. Malmö blir därmed en lokal scen för en global logik, genom att den nya ekonomin där producerar två parallella städer: en för globaliseringens vinnare och en för dess förlorare. Denna segregation sker både diskursivt och materiellt.

En nolltolerans mot avvikelser gränsande till oförtäckt klassförakt är stadsmarknadsföringens skuggsida. Allt större polis- och väktarresurser satsas på att bekämpa hemlöshet, droger och graffiti. Men inte ens med sina egna mått mätt är insatserna effektiva; hårdare straffsatser ger exempelvis ingen utdelning i form av mindre graffiti. Catharina Thörn skriver om varför kampen mot graffiti ändå är så viktig. Utöandet av denna konstform rimmar inte bara illa med medelklassens smak,

utan med hela det nyliberala stadsprojektets uppvärderande av ytan. I det offentliga rummet retuscheras varje påminnelse om det sociala hotet bort, i syfte att öka trivselfaktorn. Av samma anledning måste graffitin bekämpas – därför att målningarna signalerar otrygghet och skapar otrivsel, och samtidigt något ännu värre: förlusten av kontroll. All graffiti inkräktar på företagens växande dominans över det offentliga rummet.

Det utdrag vi valt att publicera ur boken *Die überwachte Stadt* kan läsas som en kommentar till Margret Thatchers yttrande om att det inte finns något samhälle, utan bara individer. Författaren, Jan Wehrheim, skildrar de rikas uttåg ur samhället. De flyr det offentliga rummet och sluter sig samman i små enklaver, där de övervakar sig själva och håller obehöriga på avstånd. De attraktiva delarna av det offentliga rummet privatiseras och exploateras medan resten administreras av underfinansierade offentliga förvaltningar. Till slut finns ingen stad utan bara enskilda övervakade zoner – zoner som tydligt skiljer sig från varandra i fråga om service- och säkerhetsnivå. Staden som politisk och administrativ enhet tenderar att sönderfalla. Detta sönderfall analyseras utifrån tyska och nordamerikanska exempel, såsom en ackumulerad effekt av privatiseringar, säkerhetstänkande och konkurrens om etableringar.

Mike Davis tillhör den moderna urbanteorins största namn. Från att

tidigare främst ha uppmärksammats för sin analys av hur de nya gränserna och övervakningen i Los Angeles stadsrum samspelar med ekonomin, tar han sig nu an de framväxande megastäderna i Syd. I den text vi publicerar av Davis beskriver han den enorma inflyttningen till gigantiska metropoler, befolkningsmässigt exploderande före detta medelstora städer och om hela regioner som flyter samman till någonting som liknas vid megastäder. Men det är inte på grund av städernas sug efter industriarbetskraft som detta sker. Urbaniseringsprocessen i Syd kopplat till de senaste årens strukturanpassningsprogram har gått stenhårt åt de få möjligheter som fanns att driva ett försörjningsjordbruk på landsbygden. Det samma gäller också de bittra frukter som Syds befolkning har skördat genom att EU och USA har förstört den lilla marknad som fanns genom sitt omfattande jordbruksstöd.

I motsats till tiden för arbetarrörelsens barndom i Västereuropa, är det inte socialistiskt eller vänsterorienterade rörelser som främst tar sig an de nya orättvisor som urbaniseringen för med sig i Syd. De som i dag organiserar där det saknas organisation, och ger hopp där hopp saknas, är snarare religiösa samfund. I stor utsträckning islam – men främst pingströrelsen. Självklart är det religionen och nyrekrytering till det egna samfundet som är drivkraften bak-

om detta engagemang i fortfarande bortglömda och ibland gudsförgätna platser. Marx ande tycks i slummen, menar Davis, vara ersatt av den helige ande. Långt bortom fackliga rättigheter, drägliga arbetsvillkor och en anständig lön.

I likhet med Davis, fast med en annan betoning, pekar Asef Bayat i sin text på hur de slumboende och informella arbetarna i Syds megastäder kreativt söker vägar att undslippa sin prekära situation. Bayat lanserar begreppet »tyst intrång« för att beskriva »icke-kollektiv men utdragen, direkt aktion bland individer och familjer för att få tillgång till livets nödtorft (mark för bostad, stadens kollektiva konsumtion, informellt arbete, affärsmöjligheter, och offentliga platser) på ett tyst och anspråkslöst – men dock olagligt sätt.«⁸ Exemplet som ges handlar om skapandet av informella samhällen bestående av miljontals människor i Beirut eller i Kairos utkanter, eller om hur man i Sydafrika och Chile kopplar upp sig på det kommunala el- och vattennätet. Genom att analysera detta som tyst intrång skiljer sig Bayat från två traditionella synsätt på de fattigas kamp i syd. De som ser denna kamp som enbart uttryck för överlevnadsstrategier kritiserar för att missa den politiska dimensionen, medan analyser som tar fasta på motståndsaspekten kritiserar för att inte kunna

8. Asef Bayat, »Globaliseringen och de informellas politik i syd«, i detta nummer av *Fronesis*, s. 208.

urskilja att dessa kamper på samma gång är offensiva.

Tyst intrång är gräsrotternas månghövdade kamp mot de besuttna och rika, för att ta tillbaka den sociala välfärd de anser sig ha rätt till. På ett vis står denna utvidgade självhjälp för någonting som staten borde ha tillhandhållet om den hade kunnat. Gräsrotternas organisering och tysta intrång är det som trots allt får slumstäderna att fungera och inte koka över av sociala och ekonomiska motsättningar. Å andra sidan sker här en politisk kamp med en politisk organisering som ligger långt bortom vad polis eller andra myndigheter kan kontrollera.

Vad förenar de kamper som utkämpas i dag? Vilka frågor samlas den globala rätviserörelsen kring? I ett föredrag på Stockholms Sociala Forum i maj 2004, som senare omarbetades till texten i detta nummer, beskrev Massimo De Angelis kampen för allmänningar på ett sätt som bär stora likheter med det som Bayat kallar för tyst intrång. Allmänningar är gemensamma resurser vilka är betydelsefulla för livets uppehälle – exempelvis språk, vatten och offentliga rum. En annan viktig egenkap hos allmänningar är att de utgör resurser som man har direkt tillgång till – tillgången förmedlas inte via en marknad. Allmänningar står vidare i motsättning till inhägnader, definierade som kapitalistiska strategier för att förvandla gemensamma resurser och nyttigheter till varor avsedda för en marknad.

Följaktligen är kampen mot privatiseringar av el, vatten, gener och offentliga rum på samma gång en kamp för allmänningar. Vatten, välfärd och musik är något vi alla delar, men vi måste återta det som vi delar, därför att stora företag tenderar att förvandla det till varor. Det är just i kampen mot inhägnader – exempelvis privatiseringar av sjukvård – som vi blir medvetna om att det vi slåss för är något som egentligen alltid har tillhört oss och som vi också i framtiden bör kunna ha direkt tillgång till, utan att behöva köpa det på marknaden.

* * *

Det var bakom stadens skyddande murar, i stadsstaterna, som de första demokratiska försöken genomfördes. Medborgerliga rättigheter tillkom först dem som bodde i staden. Som stadsbo hade man en röst i diskussionerna om de inre angelägenheterna. Denna koppling mellan stad och medborgarskap är tydlig i en del språk – såsom i italienskans *cittadini* eller franskans *citoyen*. Även i germanska språk finns kopplingen till viss del, mellan dem som bodde innanför borgens murar och medborgarskap – som i tyskans *bürger* eller svenskans *medborgare*. I dessa senare exempel är dessutom klassaspekten mer tydlig – de stadsboende var den framväxande borgarklassen. Och staden var den plats där de ekonomiska flöden som denna klass levde på, knöts samman och dirigerades. Med hjälp av stadsmuren kunde de

utanför boende kontrolleras. Stadens rättigheter tillkom dem inte, även om de bidrog till dess välstånd. I och med kapitalismens allt större behov av arbetskraft utanför stadsmurarna expanderade staden och dess gränser blev allt mer porösa. De sociala konflikter som uppstod mellan de nyanlända proletära stadsborna och stadens borgarskap innebar, i kombination med den moderna nationalstatens framväxt, att medborgarskapet genom en lång rad strider kom att bli ett nationellt medborgarskap, till slut även ett demokratiskt sådant.

I en tid då stadens roll återigen ökar som en knypunkt i de ekonomiska nätverken, samtidigt som flöden av människor till och inom städerna ökar, finns det en tendens att återigen, *de facto*, skapa murar och graderade rättigheter. Nya utsorteringsmekanismer utifrån klass, ras och etnicitet som gör vissa till mer medborgare än andra, beroende på var i den ekonomiska cirkulations sfärens hierarki dessa hör hemma. En uppgift för vänstern av i dag är att under dessa nya förutsättningar söka nya former för demokrati, deltagande och gemenskap i staden, och samtidigt från marknaden återerövra en allmännytta som slukats av nyblivna bostadsrättsinnehavare och stora multinationella koncerner och andra tidigare gemensamma ytor och välfärdsverksamheter som kommersialiserats. På samma sätt som den underliggande ekonomiska logik som skapar uppdelningarna bör blottläggas, måste olika former av del-

tagande »stadsborgarskap« främjas. Hur skapar man i dag såväl inkluderande som demokratiska och gemenskapande former för att sköta stadens angelägenheter?

Det finns naturligtvis såväl historiska som samtida försök att falla tillbaka på. Vår svenska historia rymmer allt från den tidiga arbetarrörelsens kooperativa bostäder och hyresgäströrelsens kamper för rimliga boendeförhållanden, via storskaliga statliga insatser som 60- och 70-talens miljonprogram som skapade en för Sverige (med internationella mått) mjuk urbanisering, till 70- och 80-talens rörelseinspirerade upplivningar av samma sovstadsområden och mer vildvuxna försök med kollektivboende. En radikal politik av i dag kan, utifrån dessa erfarenheter, få både inspiration och varningar, och undvika återvändsgränder.

Trots att det inom den nyttoinriktade svenska traditionen ibland gjorts försök med ökad lokaldemokrati, såsom i fallet med 80- och 90-talens kommunaldelsnämnder, pekar mycket på att det i den frågan finns desto mer att lära utifrån. I vår samtid finns goda exempel på hur städer kan styras såväl mer effektivt som gräsrotsdemokratiskt. Porto Alegre i Brasilien är ett sådant. Där experimenteras det med nya former av styrning av staden, långt bortom stadsdelsnämnder och brukarråd. Det speciella med styrningen av Porto Alegre är att man faktiskt vågat lämna över delar av ansvaret över budgeten till medborgarråd bortom partipolitiken. Intressant

nog börjar Porto Alegre-modellen för styrning av staden nu sprida sig bortom Brasilien.⁹

Rikedomen av exempel överskuggas dock lätt av de, om inte försämrade så åtminstone förändrade, förutsättningarna för såväl folkrörelseorganisering och mobilisering av klassiskt snitt som möjligheterna till skattefinansierad välfärd. Även om storstaden aldrig var den svenska arbetarrörelsens främsta mobiliseringspunkt (vilket skiljer den svenska erfarenheten från en del andra europeiska länders), utan i stället den lilla bruksorten där hela det sociala nätverket byggdes av folkrörelserna¹⁰, var dess mobilisering säkert avgörande för att förbättra den nyurbaniserade arbetarklassens inflytande och sociala situation.

Att försöken med deltagardemokrati i dag låter sig göras i Porto Alegre och inte i Sverige, kan delvis förklaras med att rörelserna i dagens Brasilien bär större drag av det forna Folkrörelse-sverige än vad samma svenska folkrörelser gör i dag. Den sociala organiseringen i de svenska miljonprogramsområden där dagens informella arbetare och arbetslösa bor tycks ha större likheter med den beskrivning av Syds slummar som Mike Davis gör i sin text – i så måtto att det snarare är religiöst eller

etniskt grundade sammanslutningar, än arbetarrörelsen, som står för skapandet av gemenskap och självorganisering. Även i Rosengård, Rinkeby och Hammarkullen är muslimska organisationer och troligtvis även frikyrkor och Svenska kyrkan mer socialt integrerande än alla vänsterorganisationer tillsammans.

För dem som fortfarande tror på möjligheten att sammankoppla gemenskapande gräsrotsorganisering med politiskt emancipatoriska jämlikhetsprojekt innebär detta ett problem. Vägen tillbaka, om än under nya förutsättningar, måste därför innebära ett nogsamt undvikande av de diken som hotar på bägge sidor. Ett bortseende från det informella arbetets ökade roll och de konfliktlinjer som den nyliberala stadspolitiken medför, riskerar att innebära en blindhet för de nya klassorättvisorna i namnet av att man värnar arbetarklassen. I samma utsträckning kan ett okritiskt omfamnande av en identitetspolitisk mångkulturalism vara ideologiskt understödjande för den arbetsdelning, som ofta ligger bakom den konsumtion av varor och tjänster som är den enda verkliga mötesplatsen för dem som anser sig leva »mångkulturellt«. Att ge svar på hur en sådan väg kan gestalta sig är dock inte syftet med

detta nummer av *Fronesis*. Snarare handlar det om att visa nödvändigheten i en sådan diskussion, genom framlyftandet av de storskaliga förändringar som staden och det urbana rummet genomgått under senare år och fortsätter att genomgå.

Men framväxten av en ny stadspolitik är inget som enbart är resultat av ekonomiska makters spel, eller av någon oföränderlig globaliseringslogik. I stället för att bygga stadens politik på utslutningar, kontroll och acceptans av de nya klassklyftornas symbios, kan en politik formas utifrån inkludering, deltagande och utjämning av ojämlikheter. Det handlar om att, likt Ragnar Thourse i hans *Sundbybergprologen*, se möjlig-

heten an: »En öppen stad, ej en befäst stad, bygger vi gemensamt.« Möjligheten till en politik som bejakar stadens rörlighet och mångfald utan att mångfalden enbart blir en fråga om konsumtion av identitetsmarkörer och mångkulturella varor och tjänster, det vill säga sådant som i dag ofta tenderar att produceras under tämligen utsatta arbetsvillkor. En tid i vilken halva mänskligheten bor i städer och de nyurbaniserade huvudsakligen tvingas att arbeta på en informelliserad tjänstemarknad, ställer nya krav på vänstern. Det är dags att kritiskt undersöka den politiska ekonomi som den nya stadspolitiken grundar sig på.

9. Giovanni Allegretti och Carsten Herzberg, *Participatory budgets in Europe. Between efficiency and growing local democracy* (2004), tillgänglig på <http://www.tni.org/reports/newpol/participatory.pdf>. För mer om Porto Alegres deltagardemokrati, se även America Vera Zavala, *Deltagande demokrati* (2004).

10. Se Ronny Ambjörnsson, *Den skötsamme arbetaren* (1995) och Mats Franzén, »Egensinne och skötsamhet i svensk arbetarkultur«, *Arkiv* nr 48-49 (1991).